

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (Κεφάλαια I-III)

I, 1-2

Ἄλλ' ἐγὼ ἐννοήσας ποτὲ ὡς ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγανθρωποτάτων πόλεων οὖσα δυνατωτάτη τε καὶ ὀνομαστοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη, ἐθαύμασα ὅτω ποτὲ τρόπῳ τοῦτ' ἐγένετο· ἐπεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐκέτι ἐθαύμαζον. Λυκούργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους, οἷς πειθόμενοι ἠὺδαιμόνησαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς τὰ ἔσχατα [μάλα] σοφὸν ἡγοῦμαι. ἐκεῖνος γὰρ οὐ μιμησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνοὺς ταῖς πλείσταις, προέχουσας εὐδαιμονίᾳ τὴν πατρίδα ἐπέδειξεν.

Ὅμως ἐγώ, ὅταν κάποτε κατανόησα πλήρως ὅτι ἡ Σπάρτη, ἀν καὶ ἦταν μία ἀπὸ τις πόλεις με τὸν μικρότερο πληθυσμό, καὶ δυνατὴ καὶ φημισμένη ἀποδείχτηκε σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, διερωτήθηκα με ποιο τρόπο ἐγένε αὐτό κάποτε. Ὅταν ὁμως συνειδητοποιήσα τοὺς θεσμούς τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπάφη πλέον νὰ διερωτώμαι. Διότι τὸν Λυκούργο, αὐτὸν ποὺ ἐφτιαξε νόμους γιὰ ἐκείνους, στοὺς ὁποίους ἐπειδὴ ἀκριβῶς υπάκουαν, ἐγιναν εὐτυχισμένοι, αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐκτιμῶ, καὶ τὸν θεωρῶ σοφὸ στὸν υπέρτατο βαθμό. Διότι ἐκεῖνος χωρὶς νὰ μιμηθεῖ τις ἄλλες πόλεις, ἀλλὰ παίρνοντας καὶ τις ἐντελῶς ἀντίθετες ἀποφάσεις με τις περισσότερες ἀπέδειξε ὅτι ἡ πατρίδα τοῦ ἦταν στὴν πρώτη θέση ὅσον ἀφορὰ τὴν εὐτυχία.

Ἄλλ' ἐγώ: ἔχει υποστηριχθεῖ πὺς ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐργου με τὸν ἄλλᾳ σημαίνει τὴν ὑπαρξὴ προηγούμενου κειμένου, τὸ ὁποῖο εἶναι χαμένο. **ἐννοήσας:** χρονικὴ μετοχὴ. **ὡς ἐφάνη:** εἰδικὴ πρόταση. **ὀλιγανθρωποτάτην:** ὅτι ἡ Σπάρτη ἀριθμοῦσε μικρὸ ἀριθμὸ κατοίκων σὲ σχέση με τὴν Αθήνα, εἶναι γεγονός. Ὅταν ὁ Δημάρατος συνομιλεῖ με τὸν Ξέρξη μετὰ τὴν μάχη σὲς Θερμοπύλες, τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἔστι ἐν τῇ Λακεδαίμονι Σπάρτη πόλις ἀνδρῶν ὀκτακισχιλίων μάλιστα κη· οὗτοι πάντες εἰσὶ ὅμοιοι τοῖσι ἐνθάδε μαχεσάμενοι, Ἡρόδ. 7,234'. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 8.000 Σπαρτιατῶν, ποὺ δίνει ὁ Ἡρόδοτος, δὲν πρέπει νὰ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητά τουλάχιστον γιὰ τὸ πρῶτο μισό τοῦ 5^{ου} αἰῶνα, ὅπου καὶ ἀναφέρεται, ἀφοῦ στὸν ἀριθμὸ αὐτὸν συμφωνεῖ καὶ ὁ Πλούταρχος (Λυκ. 8), ποὺ παραδίδει ὅτι ὁ Λυκούργος μοίρασε ἀρχικὰ στοὺς Σπαρτιάτες 9.000 γεωργικοῦ κλήρους. Πάλι σύμφωνα με τὸν Ἡρόδοτο στὴν μάχη τῶν Πλαταιῶν πήραν μέρος 5.000 Σπαρτιάτες στρατιῶτες. **τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους:** *τίθιμι νόμους = νομοθετῶ χωρὶς νὰ ἀνήκω στὴν πόλη γιὰ τὴν ὁποία νομοθετῶ*, ἐνῶ *τίθεμαι νόμους = νομοθετῶ γιὰ μίαν χώρα, τῆς ὁποίας εἶμαι πολίτης*. **οἷς πειθόμενοι:** *στοὺς ὁποίους νόμους ἐπειδὴ υπάκουαν*. **[μάλα]:** διαγράφεται ὡς μεταγενέστερη προσθήκη. **οὐ μιμησάμενος...ἀλλὰ γνοὺς:** τροπικὲς μετοχές. **προέχουσας:** κατηγορούμενο. **εὐδαιμονίᾳ:** δοτικὴ ἀναφοράς.

I, 3-4

Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ ἀρχῆς ἄρξωμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίκτειν καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ ἄνυστὸν μετριωτάτῳ τρέφουσι καὶ ὧσιν ἢ δυνατὸν μικροτάτῳ· οἶνου γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένους ἢ ὕδαρὲν χρωμένους διάγουσιν. ὥσπερ δ' οἱ πολλοὶ τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων ἐδραῖοι εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἑλληνες ἡρεμιζούσας ἐριοιργεῖν ἀξιοῦσι. τὰς μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας πῶς χρή προσδοκῆσαι μεγαλείον ἢ τι γεννῆσαι; ὁ δὲ Λυκούργος ἐσθῆτας μὲν καὶ δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἡγήσατο εἶναι ταῖς δ' ἐλευθέραις μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἔταξεν οὐδὲν ἦττον τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος φύλου· ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχύος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἔκγονα ἐρρωμενέστερα γίγνεσθαι.

Αμέσως λοιπόν σχετικώς με την αναπαραγωγή, για να πάρω τα πράγματα από την αρχή, οι άλλοι τις κοπέλες που πρόκειται να γεννήσουν, και οι οποίες φαίνεται ότι έχουν ανατραφεί σωστά, τις συντηρούν αφ' ενός μεν με όσο το δυνατόν λιγότερη βασιική τροφή, και αφ' ετέρου με όσο το δυνατόν μικρότερη ποσότητα εδεσμάτων. Και ανατρέφουν έτσι ώστε ή να απέχουν αυτές εντελώς από την οινόποσία, ή να πίνουν οίνο ενυδατωμένο. Και όπως ακριβώς οι περισσότεροι απ' αυτούς που ασκούν βιοτεχνική εργασία διάγουν βίο καθιστικό, έτσι και οι άλλοι έλληνες απαιτούν οι νέες κοπέλες να ασχολούνται με την κατασκευή ενδυμάτων ζώντας μια ήρεμη ζωή. Πώς λοιπόν μπορεί κανείς να περιμένει ότι είναι δυνατόν να γεννήσουν αυτές παιδιά αξιοθαύμαστα ως προς τις ηθικές και σωματικές αρετές; Ο Λυκούργος αντιθέτως θεώρησε ότι ενδύματα ακόμη και οι δούλες είναι ικανές να παράγουν, ενώ επειδή πίστεψε ότι προκειμένου για τις ελεύθερες γυναίκες το πιο σπουδαίο πράγμα είναι η τεκνοποιία, όρισε ώστε πρώτον οι γυναίκες στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες να ασκούν το σώμα τους. Κατόπιν καθιέρωσε όπως στους άνδρες, έτσι και στις γυναίκες, αγώνες δρόμου και σωματικής δύναμης μεταξύ τους, επειδή πίστευε ότι αν και τα δύο φύλα είναι ισχυρά, τότε και οι απόγονοί τους θα είναι περισσότερο ανδρείοι.

οί μὲν ἄλλοι: ούτε καν μπαίνει στον κόπο ο Ξ. να αναφερθεί ονομαστικά στους αντιπάλους των Λακεδαιμονίων, οι οποίοι προφανώς είναι οι Αθηναίοι. **ἥ ἄνυστόν μετριωτάτω:** κατηγορηματικός προσδιορισμός 'με τροφή που να είναι όσο το δυνατόν μικρότερη'. **ἥ ἄνυστόν:** <έστί>: δευτερεύουσα αναφορική πρόταση του ποσού, 'όσο είναι επιτεύξιμο'. **ὄψω:** τὸ ὄψον = το μαγειρευτό φαγητό, το ετοιμασμένο, το έδεσμα. **ἥ δυνατόν:** <έστί>: ὁ.π. **μικροτάτω:** επίσης κατηγ. προσδιορισμός. **οἴνου:** αντικ. στο ἀπεχομένας. **ἀπεχομένας:** κατηγορηματική μετοχή συνημμένη από το ενν. ταύτας. **ὑδαρεῖ:** <οἴνω>. **χρωμένας:** όπως το ἀπεχομένας. **διάγουσιν:** με μεταβατική σημασία, 'διάγω τινὰ ἀπεχόμενον = καθοδηγῶ, εκπαιδεύω κάποιον να απέχει'. **ἐδραῖοι:** επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου. **τὰς κόρας:** υποκείμενο στο ἐριουργεῖν. **ἡρεμιζούσας:** τροπική μετοχή. **τὰς τρεφομένας:** υποκείμενο σε αιτιατική πτώση του ἄν γεννηῖσαι. **μεγαλεῖον:** κατηγορούμενο του αποτελέσματος 'έτσι ώστε αυτό που θα γεννήσουν να είναι κάτι σημαντικό'. **ἄν γεννηῖσαι:** δυνητικό απαρέμφατο που αναλύεται σε δυνητική ευκτική, ώστε να δηλώσει το δυνατόν σε παρόν και μέλλον. **καὶ δούλας:** αντικείμενο στο ἡγήσατο· σύμφωνα με το Λυκούργο προκειμένου για την κατασκευή ενδυμάτων δεν είναι ανάγκη να χρησιμοποιούνται ελεύθερες γυναίκες, κοπέλες, αφού για την δουλειά αυτήν κατάλληλες και ικανές είναι ακόμη και οι δούλες. Για τις ελεύθερες κοπέλες είχε βρει άλλου είδους απασχολήσεις, όπως θα πει αμέσως μετά. Ο 'καί' είναι επιδοτικός. **ικανὰς εἶναι παρέχειν ἐσθήτας:** 'οι δούλες είναι κατάλληλες στο να φτιάχνουν ενδύματα', το απαρέμφατο είναι της αναφοράς. **ταῖς δὲ ἐλευθέραις:** δοτική αναφοράς. **μέγιστον:** κατηγορούμενο στο τὴν τεκνοποιίαν. **σωμασκεῖν ἔταξεν:** η σωματική άσκηση στις επιτόκους γυναίκες ήταν μία παραδεδομένη αντίληψη στον αρχαίο κόσμος. Ο Κλήμης Αλεξ. Παραδίδει μια παρόμοια αντίληψη του Κριτία περί της χρησιμότητας της σωματικής ασκήσεως στις εγκύους (καὶ ἡ μήτηρ τοῦ παιδίου τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι ἰσχύοι τὸ σῶμα καὶ γυμνάζοιτο, Στρωμ. 6,2, 9). **ἔπειτα:** VS πρώτον. **δρόμου καὶ ἰσχύος:** με το άγώνας· γενικές επεξηγηματικές. Γενική επεξηγηματική έχουμε όταν η γενική πτώση μπορεί να γίνει υποκείμενο, και η προσδιοριζόμενη λέξη να γίνει κατηγορούμενο, όπως εδώ 'άγών δρόμου καὶ άγών ἰσχύος = δρόμος καὶ ἰσχύς άγῶνες εἰσί'.

I, 5-7

ἐπεὶ γε μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὁρῶν τοὺς ἄλλους τὸν πρῶτον τοῦ χρόνου ἄμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας, καὶ τούτου τάναντία ἔγνω· ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα. οὕτω δὲ συνόντων ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν, ἔρρωμενέστερα δὲ γίγνεσθαι, εἴ τι

βλάστοι οὕτω, μᾶλλον ἢ εἰ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλονται ἕκαστοι γυναῖκα ἄγεσθαι, ἔταξεν ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι, καὶ τοῦτο συμφέρον τῇ εὐγονίᾳ νομίζων. εἴ γε μέντοι συμβαίη γεραιῶ νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς τηλικούτους φυλάττοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τάναντία καὶ τούτου ἐνόμισε· τῷ γὰρ πρεσβύτῃ ἐποίησεν, ὁποίου ἀνδρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀγασθεῖν, τοῦτον ἐπαγαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι.

Όταν επρόκειτο μια γυναίκα να παντρευτεί ένα άντρα, επειδή ο Λυκούργος έβλεπε τους υπόλοιπους έλληνες να έρχονται σε συνεχή ερωτική επαφή με τις συζύγους τους στην αρχική περίοδο του γάμου τους, επιπροσθέτως και σ' αυτήν την περίπτωση πήρε τις αντίθετες αποφάσεις. Θεσμοθέτησε να είναι ντροπή να φανεί κάποιος να μπαίνει στο σπίτι, να είναι επίσης ντροπή να βγαίνει. Αν λοιπόν οι σχέσεις τους ρυθμιστούν με αυτόν τον τρόπο, είναι φυσική συνέπεια αφ' ενός μεν να αποζητά με περισσότερο πόθο ο ένας τον άλλον, αφ' ετέρου δε αν γεννηθούν κάποια παιδιά επί τη βάση αυτών των σχέσεων, να γίνονται ρωμαλέα περισσότερο, παρά αν είχαν χορτάσει ο ένας τον άλλον. Δίπλα σ' αυτές τις ρυθμίσεις τους απαγόρευσε να παντρεύονται όποτε ο καθένας ήθελε, και όρισε οι γάμοι να γίνονται όταν βιολογικά βρίσκονται στην ακμή της ηλικίας τους, επειδή έκρινε σκόπιμο ότι κι αυτό ακόμη είναι συμφέρον στην απόκτηση ωραίων παιδιών. Κι αν συνέβαινε σε ένα ηλικιωμένο να έχει νεαρή σύζυγο, επειδή έβλεπε αυτούς που βρίσκονταν σ' αυτή την ηλικία να ζηλεύουν υπέρμετρα τις γυναίκες τους, και σ' αυτήν την περίπτωση πήρε τις αντίθετες αποφάσεις. Για χάρη του ηλικιωμένου συζύγου έδωσε την άδεια, αν εκείνος συνέβαινε να θαυμάσει την σωματική διάπλαση και τα ψυχικά χαρίσματα ενός κάποιου άλλου ανδρός, να το φέρνει αυτόν στο σπίτι του και να τεκνοποιεί.

ἐπεὶ...ἔλθοι: χρονική πρόταση με ευκτική επαναληπτική για το παρελθόν. **τοὺς ἄλλους:** για μία ακόμη φορά η περιφρονητική έκφραση για όλους τους άλλους έλληνες, και κυρίως τους Αθηναίους. **τὸν πρῶτον τοῦ χρόνου:** 'στην αρχική περίοδο του έγγαμου βίου', η αιτιατική είναι χρονική, ενώ η γενική διαιρετική. **εἰσιόντα..ἐξιόντα:** οι άνδρες σύζυγοι δεν έμεναν στο σπίτι τους, αλλά στο στρατόπεδο, οπότε αν ήθελαν να έχουν κάποια στιγμή ερωτική σχέση με τις συζύγους τους, θα έπρεπε να φύγουν από το στρατόπεδο για το σπίτι τους, και μετά την επίσκεψη να επιστρέψουν πάλι πίσω, εξ ου και τα δυο αυτά ρήματα. **οὕτω δὲ συνόντων:** αν δηλ. οι ερωτικές σχέσεις των δύο συζύγων γίνονται με μέτρο, θα επιθυμεί ο ένας τον άλλον περισσότερο. **εἴ τι βλάστοι οὕτω:** 'αν γεννηθούν παιδιά με σχέσεις ελεγχόμενες και περιορισμένες'. Η Ευκτική είναι επαναληπτική για το παρελθόν. **διάκοροι:** 'διάκορος, ον = ο χορτασμένος'. **πρὸς δὲ τούτοις:** 'κοντά στις ρυθμίσεις αυτές που ανέφερα'. **ἀποπαύσας:** μετοχή αορίστου, που όμως δεν λειτουργεί χρονικά, αλλά δίνει πληροφορίες κατάστασης, κι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μεταξύ της μετοχής και ρήματος (ἔταξεν) υπάρχει μία νοηματική συγγένεια. **τοῦ ἄγεσθαι γυναῖκα:** έναρθρο απαρέμφατο ως αντικείμενο στο ἀποπαύσας. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ο μέλλων σύζυγος 'έκλεβε' την μέλλουσα σύζυγό του, και την οδηγούσε στο σπίτι του (ἐγάμουν δὲ δι' ἄρπαγῆς...τὴν δὲ ἄρπασθεῖσαν ἢ νυμφεύτρια...τὴν κεφαλὴν περιέκειρεν..Λυκ. 15). Οπότε το ρήμα ἄγεσθαι γυναῖκα έχει μία ρεαλιστική βάση. **ὁπότε βούλονται:** χρονική πρόταση με ευκτική επαναληπτική για το παρελθόν, 'απαγόρευσε στους άνδρες να παντρεύονται όποτε ήθελαν'. Δυο είναι τα πιθανά ενδεχόμενα: i) να υπήρχε περιορισμός στην ηλικία των ανδρών, ii) να υπήρχε περιορισμός στην ηλικία των γυναικών. Με βάση όσα έχει πει στο I,1-3 πιο πιθανό είναι η απαγόρευση αυτή να αφορούσε τις γυναίκες, οι οποίες έπρεπε να είναι σε ηλικία που να εγγυάται την ευγονία. Αυτό επιβεβαιώνει και ο Πλούταρχος (Λυκ. 15,4), που υποστηρίζει πως 'οι άνδρες δεν επιτρεπόταν να παντρεύονται μικρά κορίτσια, ανώριμα, αλλά γυναίκες ώριμες'. Η απαγόρευση στην γαμική σχέση αφορούσε τις γυναίκες μόνο ως προς το κατώτερο όριο της ηλικίας τους, ενώ τους άνδρες ως προς το ανώτερο, το οποίο αν το υπερέβαινε κάποιος χωρίς να έχει παντρευτεί, τότε ήταν υπόδικος άγαμίου, (Πλούτ. Λύσαν. 30, 5), χωρίς όμως να

γνωρίζουμε επακριβώς αυτό το όριο προς τα πάνω. Αλλά και αν παντρευόταν σε μεγάλη ηλικία, πάλι ήταν υπόδικος όψιγαμίου, (Πλούτ. Λύσαν. 30,5), με την λογική ότι στην προχωρημένη ηλικία που βρίσκεται δεν μπορεί να γεννήσει υγιή παιδιά. Τις ποινές για την δίκη άγαμίου δίνει ο Πλούταρχος (Λυκ. 15,1-3). Υπήρχαν όμως και ανταμοιβές για την γέννηση υγιών παιδιών (Αριστ. Πολ. 1270b1-4). **τῷ γὰρ πρεσβύτῃ ἐποίησεν:** η νομοθέτηση αυτή εξυπηρετούσε τον Σπαρτιάτη εκείνο που έχει νυμφευθεί γυναίκα πολύ νεότερή του. Ο νόμος αυτός του Λυκούργου στην ουσία επέτρεπε την πολυγαμία καταργώντας την μονογαμία για τις γυναίκες, η οποία ήταν δια νόμου κατοχυρωμένη στην Σπάρτη, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, καθώς έδινε στην νεαρή σύζυγο το δικαίωμα να έχει νόμιμες ερωτικές σχέσεις με ένα άλλο άντρα, προκειμένου να συλλάβει υγιές τέκνο. Αυτό επιβεβαιώνει και ο Πλούταρχος (Λυκ. 15.12-13). Η πολυγαμία επιτρεπόταν και για τους άνδρες, όπως στην περίπτωση του βασιλιά Αναξανδρίδα (Ηρόδ. 5,40) ο οποίος *‘επειδή δεν είχε παιδιά από την νόμιμη σύζυγό του, δεχόταν πιέσεις από Εφόρους και Γερουσία να κρατήσει την νόμιμη σύζυγό του, αλλά παράλληλα να φέρει στο σπίτι του μια γυναίκα κατάλληλη να του γεννήσει υγιές τέκνο (έσάγαγε γυναῖκα τεκνοποιόν).* Και ο Αναξανδρίδας συμφώνησε, και στο σπίτι του ζούσαν μαζί δύο σύζυγοι’. Την ανδρική πολυγαμία επιβεβαιώνει και ο Πλούταρχος (15,12-13), αρκεί αυτή να γινόταν με την συγκατάθεση του συζύγου της παρένθετης συζύγου, αν αυτή ήταν ήδη παντρεμένη. Ο Πολύβιος (12.6b.8) καταθέτει μία μαρτυρία πολυγαμίας γυναικών, όπου *‘τρεις ή τέσσερις άνδρες μπορεί να είχαν την ίδια γυναίκα, και κάποτε και περισσότεροι, αν ήσαν αδέρφια, και τα παιδιά ήταν κοινά μεταξύ τους. Όταν ένα σύζυγος είχε αποκτήσει αρκετά παιδιά, ήταν τιμητική συνήθεια γι’ αυτόν να δίνει την γυναίκα του να την παντρευτεί ένας από τους φίλους του (έκδόσθαι γυναῖκά τινι τῶν φίλων καλὸν καὶ σύνηθες)’. Βέβαια ο νόμος του Λυκούργου απλώς επέτρεπε τέτοιου είδους πολυγαμικές σχέσεις, δεν τις απαιτούσε. Από άποψη γενεαλογικής ταυτότητας ενός παιδιού που γεννήθηκε από μία πολυγαμική σχέση της μητέρας ή του πατέρα ο νόμος καθόριζε ότι αυτό το ζήτημα διευθετείτο με κοινή συμφωνία των δύο αρρένων συζύγων, και το παιδί θα αποκτούσε κληρονομικά δικαιώματα από τον πατέρα που θα το ‘αναγνώριζε’ ως δικό του ανεξαρτήτως του αν ήταν ή όχι βιολογικά δικό του.*

Ι, 8-10

εἰ δέ τις αὖ γυναικὶ μὲν συνοικεῖν μὴ βούλοιο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων ἐπιθυμοίη, καὶ τοῦτο νόμιμον ἐποίησεν, ἦντινα εὖτεκνον καὶ γενναίαν ὀρώη, πείσαντα τὸν ἔχοντα ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι. καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνεχώρει. αἳ τε γὰρ γυναῖκες διττοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἳ τε ἄνδρες ἀδελφοὺς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν, οἳ τοῦ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνοῦσι, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἀντιποιοῦνται. περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας οὕτω τὰναντία γνοὺς τοῖς ἄλλοις εἴ τι διαφέροντας καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατ’ ἰσχὺν ἄνδρας τῇ Σπάρτῃ ἀπετέλεσεν, ὁ βουλόμενος ἐπισκοπεῖτω.

Και αν κάποτε ένας άνδρας δεν ήθελε να έχει σταθερή σχέση με την σύζυγό του, αλλά ήθελε να αποκτήσει άξια παιδιά, έκανε νόμιμη και αυτού του είδους την σχέση, δηλ. οποτεδήποτε θα έβλεπε μία γυναίκα να μπορεί να γεννά υγιή παιδιά και ότι ήταν ευγενικής καταγωγής, αφού πείσει αυτόν που έχει την ευθύνη για εκείνην, να κάνει μαζί της παιδιά. Και για πολλά άλλα παρόμοια έδινε την έγκρισή του. Διότι οι γυναίκες στην Σπάρτη θέλουν να έχουν δύο σπίτια και οι άνδρες να προσθέτουν στα παιδιά τους αδέρφια, τα οποία συμμετέχουν στην οικογένεια και στην επιρροή της, δεν εγείρουν όμως αξιώσεις στην περιουσία του βιολογικού τους πατέρα. Σχετικώς λοιπόν με την απόκτηση τέκνων, επειδή πήρε έτσι ακριβώς τις αντίθετες αποφάσεις σε σχέση με τους υπόλοιπους Έλληνες, όποιος θέλει ας εξετάσει αν συνέβαλε στην δημιουργία ανδρών στην Σπάρτη που υπερείχαν και στο σωματικό ύψος και στην σωματική ρώμη.

εἰ μὴ βούλοιτο: ευκτική επαναληπτική για το παρελθόν. **ἦντινα ὁρώη:** αναφορική υποθετική με ευκτική για την επανάληψη στο παρελθόν. **πείσαντα:** όπως το ἀποπαύσας πιο πάνω. **ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι:** επεξηγηματικό απαρέμφατο από το καὶ τοῦτο νόμιμον ἐποίησεν. **διττοὺς οἴκους:** ο υπαινιγμός του Ξ. γίνεται για την πολυγαμία των γυναικών. Ὅμως αυτό δεν ήταν το καθεστώς στην Σπάρτη, αλλά εξυπηρετούσε ειδικές περιπτώσεις, και στόχευε στην ενίσχυση του πληθυσμού σε περιόδους όπου απειλείτο η ασφάλεια της πόλεως λόγω ολιγανθρωπίας. **ἀδελφοὺς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν:** η ανδρική πολυγαμία. **οὐκ ἀντιποιοῦνται:** η πληροφορία του Ξ. είναι καθαρή και ρητή: τα παιδιά που γεννιούνται από την σχέση δύο μη νόμιμων συζύγων, προστίθενται στην οικογένεια του μη βιολογικού πατέρα, αν γεννήθηκαν από μια εξωσυζυγική σχέση της μητέρας τους, χωρίς όμως κληρονομικά δικαιώματα στην περιουσία του βιολογικού τους πατέρα.

II, 1-2

Ἐγὼ μέντοι, ἐπεὶ καὶ περὶ γενέσεως ἐξήγημαι, βούλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἑκατέρων σαφηνίσαι. τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες κάλλιστα τοὺς υἱεῖς παιδεύειν, ἐπειδὴν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖδες τὰ λεγόμενα ξυνιῶσιν, εὐθὺς μὲν ἐπ' αὐτοῖς παιδαγωγοὺς θεράποντας ἐφιστᾶσιν, εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ. πρὸς δὲ τούτοις τῶν παίδων πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσι, σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσι· σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσιν. ὁ δὲ Λυκούργος, ἀντὶ μὲν τοῦ ἰδία ἕκαστον παιδαγωγοὺς δούλους ἐφιστάναι, ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν ἐξ ὧν περ αἱ μέγιστα ἄρχαι καθίστανται, ὅς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται, τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας καὶ ἐπισκοποῦντα, εἴ τις ῥαδιουργοίῃ, ἰσχυρῶς κολάζειν. ἔδωκε δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἡβώντων μαστιγοφόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅποτε δέοι, ὥστε πολλὴν μὲν αἰδῶ, πολλὴν δὲ πειθῶ ἐκεῖ συμπαρεῖναι.

Εγὼ λοιπὸν αφοῦ ἐξέθεσα τα σχετικά με την αναπαραγωγή, θέλω να καταστήσω σαφές το εκπαιδευτικό σύστημα που ισχύει στην Σπάρτη και στην λοιπή Ελλάδα. Από τους υπόλοιπους Έλληνες εκείνοι που ισχυρίζονται ότι εκπαιδεύουν τα παιδιά τους με τον καλύτερο τρόπο, μόλις αρχίσουν τα παιδιά τους να εννοούν τα λόγια που τους λέγονται, αφ' ενός μεν αμέσως βάζουν πάνω απ' το κεφάλι τους παιδαγωγούς που είναι δούλοι, αφ' ετέρου δε τα στέλνουν σε δασκάλους, για να μάθουν και γράμματα και μουσική και τα σχετικά με την πάλη. Και κοντά σ' αυτά καθιστούν τρυφερά τα πόδια των νέων με τα υποδήματα, εκθελύνουν δε τα σώματα με το να τους αλλάζουν κάθε τόσο ρούχα. Και θεωρούν ότι μονάδα μετρήσεως του φαγητού είναι το στομάχι τους. Ο Λυκούργος όμως αντί ο κάθε ένας πολίτης μόνος του να διορίζει παιδαγωγούς, που είναι δούλοι, καθόρισε τα παιδιά αυτά να τα εξουσιάζει ένας άντρας, από την τάξη εκείνων των ανδρών από τους οποίους προέρχονται τα πιο σημαντικά αξιώματα, ο οποίος ονομάζεται παιδονόμος, και αυτόν τον κατέστησε απόλυτο εξουσιαστή και να συγκεντρώνει τα παιδιά για ασκήσεις, και με το να ασκεί μια στενή επίβλεψη, αν κάποιο παρεκτρέποταν, να τα τιμωρεί. Παραχώρησε επίσης σ' αυτόν και μαστιγοφόρους από την τάξη των παιδιών που βρίσκονταν στην ηλικία της ἡβης, για να τιμωρούν, όσες φορές υπήρχε ανάγκη, με αποτέλεσμα εκεί στην Σπάρτη να συνυπάρχουν μαζί στους νέους το αίσθημα της ντροπής και της υπακοής.

ἑκατέρων: 'από την μια των Λακεδαιμονίων, κι από την άλλη των υπολοίπων ελλήνων'. **ἐπειδὴν ξυνιῶσιν:** χρονική υποθετική πρόταση με επανάληψη παρόν μέλλον, και απόδοση ἐφιστᾶσιν. **παιδαγωγοὺς θεράποντας:** 'παιδαγωγούς που είναι δούλοι', επιθετικός προσδιορισμός. **μαθησομένους:** τελική μετοχή. **καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ:** η ενασχόληση με την πάλη ήταν ένα από τα βασικά μαθήματα των νέων, (Πλ. Αλκιβ. Μείζ. 106e, Θεάγ. 122e). **ἱματίων μεταβολαῖς:** 'σύμφωνα με τις μεταβολές του καιρού'.

νομίζουσιν γαστέρα μέτρον σίτου: 'θεωρούν το στομάχι των παιδιών ως μέτρο ποσότητας τροφής', δηλ. τους δίνουν τροφή έως ότου χορτάσουν. **παιδαγωγούς δούλους:** η βασική κατηγορία του Ξ. για τους Αθηναίους είναι πως οι γονείς εμπιστεύονται τα παιδιά τους σε δούλους να τα φροντίζουν. **κρατεῖν αὐτῶν:** τα αγόρια παρέμεναν στο σπίτι των γονέων τους μέχρι την ηλικία των επτά ετών. Ύστερα τα έπαιρνε η πολιτεία και εκπαίδευε με ένα δικό της δημόσιο πρόγραμμα, που ονομαζόταν άγωγή, (Πλούτ. Λυκ. 22.1, Αγησίλ. 1.2). Ανάμεσα στην ηλικία των επτά έως είκοσι ετών υφίσταντο εκγύμναση με σκληρές ασκήσεις και αντίξοες συνθήκες διαβίωσης (Πλούτ. Λυκ.16-25). **ἐξ ὧν περ:** ἀνδρῶν. Η διαφορά είναι εμφανής, καθώς στην Σπάρτη τον ρόλο των δούλων στην Αθήνα αναλαμβάνουν οι άνδρες εκείνοι οι οποίοι είναι κατάλληλοι για τα πιο σημαντικά αξιώματα. **παιδονόμος:** δεν γνωρίζουμε τον τρόπο εκλογής και διορισμού σ' αυτήν την θέση ευθύνης των εκπαιδευτῶν αυτῶν. **κύριον ἐποίησεν καὶ ἀθροίζειν.. καί..κολάζειν:** δυο ἀπαρέμφατα της αναφοράς, 'και κατέστησε τον παιδονόμο ἀπόλυτο εξουσιαστή και στο να συγκεντρώνει..και στο να τιμωρεί'. **εἴ τις ῥαδιουργοίη:** η ευκτική είναι επαναληπτική, και η πρόταση είναι υποθετική που δείχνει την επανάληψη στο παρελθόν, και όχι πλάγια ερώτηση ἀπό το ἐπισκοποῦντα. **τῶν ἡβώντων:** οι νεαροί Σπαρτιάτες, εν ὅσω χρόνω βρίσκονταν υπό κρατική επίβλεψη και μαθητεία ονομάζονταν και χαρακτηρίζονταν με διάφορα ονόματα και χαρακτηρισμούς, ὅπως οἱ ἡβῶντες. **πολλὴν μὲν αἰδῶ:** η αἰδῶς είναι η ντροπή που νοιώθουμε πριν κάνουμε μία πράξη, και η οποία μας αποτρέπει ἀπό την εκτέλεσή της, έχει δηλ. αποτροπαϊκή λογική, ενώ η αἰσχύνη είναι η ντροπή που νοιώθουμε ἀφού έχουμε ήδη εκτελέσει μια ανήθικη πράξη, για την οποίαν και ντρεπόμαστε. Η λογική εδώ είναι ὅτι οι νεαροί Σπαρτιάτες ήταν εκπαιδευμένοι στο να νοιώθουν την αποτροπαϊκή ντροπή, η οποία τους ἀπέτρεπε ἀπό την εκτέλεση ανήθικων πράξεων.

II, 3-6

ἀντί γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν ἔταξεν ἀνυποδησίᾳ κρατύνειν, νομίζων, εἰ τοῦτ' ἀσκήσειαν, πολὺ μὲν ῥᾶον ἂν ὀρθιάδε ἐκβαίνειν, ἀσφαλέστερον δὲ πρηνὴ καταβαίνειν, καὶ πηδῆσαι δὲ καὶ ἀναθορεῖν καὶ δραμεῖν θάττον [ἀνυπόδητον, εἰ ἡσκηκῶς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον]. καὶ ἀντί γε τοῦ ἱματίοις διαθρύπτεσθαι ἐνόμιζεν ἐνὶ ἱματίῳ δι' ἔτους προσεθίζεσθαι, νομίζων οὕτως καὶ πρὸς ψύχῃ καὶ πρὸς θάλπῃ ἄμεινον ἂν παρεσκευάσθαι. σίτον γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα συμβολεύειν τὸν εἶρενα ὥς ὑπὸ πλησμονῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τοῦ δὲ ἐνδεεστερώς διάγειν μὴ ἀπείρως ἔχειν, νομίζων τοὺς οὕτω παιδευομένους μᾶλλον μὲν ἂν δύνασθαι, εἰ δεήσειεν, ἀσιτήσαντας ἐπιπονήσαι, μᾶλλον δ' ἂν, εἰ παραγγεληθεῖη, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σίτου πλείω χρόνον ἐπιταθῆναι, ἥττον δ' ἂν ὕψου δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα, καὶ ὑγιεινότερως δ' ἂν διάγειν· καὶ εἰς μῆκος ἂν τὴν αὐξάνεσθαι ῥαδινὰ τὰ σώματα ποιοῦσαν τροφήν μᾶλλον συλλαμβάνειν ἢ γήγαστο ἢ τὴν διαπλατύνουσαν τῷ σίτῳ. ὥς δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄγαν αὖ πιέζοιντο, ἀπραγμόνως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδωκε λαμβάνειν ὧν ἂν προσδέωνται, κλέπτειν δ' ἐφήκεν ἔστιν ἃ τῷ λιμῷ ἐπικουροῦντας.

Πράγματι λοιπόν αντί να καθιστά τα πόδια των νέων τρυφερά με την χρήση των υποδημάτων, ὅρισε να τα σκληραγωγούν με την παντελή ἔλλειψη υποδημάτων, επειδή νόμιζε ὅτι αν εξασκηθούν σ' αυτό, ἀφ' ενός μὲν θα μπορούν πολὺ εύκολα να ανεβαίνουν σε ἀπότομα υψώματα, ἀφ' ετέρου δε με μεγαλύτερη ασφάλεια να κατεβαίνουν τις κατωφέρειες, και να πηδούν, και να παίρνουν φόρα, και να τρέχουν γρηγορότερα [...]. Και αντί να εκθηλώνονται με την χρήση των ενδυμάτων, ἔκρινε σκόπιμο να συνηθίζουν με ένα μόνο ἔνδυμα καθ' ὅλη την διάρκεια του ἔτους, επειδή νόμιζε ὅτι ἔτσι μπορούν καλύτερα να είναι προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουν και το ψύχος και την ζέστη. Και ὅρισε ο εἶρην να ἔχει την υποχρέωση της παρασκευῆς του συσσιτίου, διαθέτοντας τόσο μόνο ποσότητα φαγητού, ὥστε ἀφ' ενός μὲν οὐδέποτε να χορταίνουν πολὺ, και ἀφ' ετέρου να είναι ἐμπειροὶ να ζουν με λίγη τροφή, επειδή πίστευε ὅτι αυτοί που εκπαιδεύονται με αὐτόν τον τρόπο, θα μπορούσαν περισσότερο, αν παρίστατο

ανάγκη, να υφίστανται ταλαιπωρίες χωρίς να σιτίζονται, και πολύ περισσότερο θα μπορούσαν, αν τους διέταζαν, να βγάλουν περισσότερο χρόνο με την ίδια ποσότητα φαγητού, και ότι θα μπορούσαν να χρειάζονται λιγότερο τα εδέσματα, και να τρώνε όλα τα φαγητά χωρίς δυσκολία, και ότι θα μπορούσαν να ζουν με πιο υγιεινό τρόπο. Και θεώρησε ότι θα μπορούσαν να παίρνουν περισσότερο την τροφή που κάνει τα σώματα να μεγαλώνουν και να γίνονται λεπτά, παρά εκείνη την τροφή που προσδίδει πάχος με το φαγητό. Και για να μη πιέζονταν υπερβολικά από την πείνα, δεν τους επέτρεψε να λαμβάνουν αυτά που χρειάζονται χωρίς κανένα κόπο, και άφησε να κλέβουν ορισμένα προκειμένου να αντιμετωπίσουν την πείνα τους.

άνυποδησία κρατούνει: το ίδιο υποστηρίζει και ο Πλούταρχος (βαδίζειν άνυποδύτους, Λυκ. 16,6). **[άνυπόδητον...ή ύποδεδεμένον]:** οι εκδότες απαλείφουν ως εμβόλιμες και προσθήκες τις πληροφορίες αυτές.

εί τοῦτ' άσκήσειαν, ῥάον άν έκβαίνειν...καταβαίνειν...πηδησαι...άναθορεϊν...δραμεϊν: πλάγιος υποθετικός λόγος από ιστορικό χρόνο (νομίζω), που δηλώνει μια απλή υποθετική σκέψη. Στον ευθύ λόγο τα δυνητικά απαρέμφατα θα μετατραπούν σε δυνητικές ευκτικές.

τὸν εἴρεια: ο εἴρην ήταν ένας από τους εκπαιδευόμενους νεαρούς Σπαρτιάτες, στον οποίον ο παιδαγωγός είχε εμπιστευθεί την επιτήρηση και τον έλεγχο της συμπεριφοράς των υπολοίπων. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο (Λυκ. 18.6-7) ο εἴρην είχε και την δικαιοδοσία να τιμωρεί τους παραβαίνοντες τις κανονιστικές διατάξεις συντρόφους τους. Οι νεαροί Σπαρτιάτες ευθύς ως εντάσσονταν στην δημόσια εκπαίδευση από την ηλικία των επτά ετών, έπαιρναν και ειδικές ονομασίες, που χαρακτήριζαν την ηλικία τους και τα έτη μαθητείας. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο 'μόλις γίνονταν επτά ετών, έμπαιναν σε ομάδες (Λυκ. 16.7)', 'όταν γίνονταν δώδεκα ετών κυκλοφορούσαν χωρίς χιτώνα(ό.π.16.12)', 'όσους βρίσκονταν το δεύτερο έτος μετά την παιδική ηλικία τους αποκαλούσαν εἴρεια, δηλ. είναι ο νέος που είναι είκοσι ετών, και διοικεί όσους είναι υπό τις διαταγές του(ό.π. 17.3-4)'. Από μία πρόσφατη έκδοση 'Λέξεις Ἡροδότου, H. Stein' παίρνουμε πληροφορίες γύρω από τις ονομασίες των νεαρών μαθητών, και συγκεκριμένα στο λήμμα εἴρην: 'το νεαρό αγόρι την πρώτη χρονιά καλείται ῥωβίδας, την δεύτερη προκομιζόμενος, την τρίτη μικιζόμενος, την τέταρτη πρόπαις, την Πέμπτη παῖς, την έκτη μελλείρην'. Και λίγο πιο κάτω μαθαίνουμε ότι 'την έβδομη χρονιά λεγόταν εἴρην'. Δεδομένου ότι οι ονομασίες αυτές αφορούσαν το αγόρι στην διάρκεια της εφηβείας του, δηλ. από την ηλικία των δεκατεσσάρων ετών και εξής, ὁ ῥωβίδας ήταν δεκατεσσάρων ετών, ὁ προκομιζόμενος δεκαπέντε, ὁ μικιζόμενος δεκαέξι, ὁ πρόπαις δεκαεπτά, ὁ παῖς δεκαοκτώ, ὁ μελλείρην δεκαεννιά, ὁ εἴρην ή εἴρην είκοσι.

ὡς..μήποτε βαρύνεσθαι...μή ἔχειν: δύο συμπερασματικές προτάσεις με απαρέμφατο, για να δηλωθεί το αποτέλεσμα ως επιδιωκόμενος σκοπός, γι' αυτό και η μετάφραση 'ώστε να...'. **εί δεήσειεν:** πλάγιος υποθετικός λόγος εξαρτώμενος από το νομίζω που εκφράζει μια υποθετική σκέψη ως ενδεχόμενο γεγονός με απόδοση το δυνητικό απαρέμφατο άν δύνασθαι, που αναλύεται σε δυνητική ευκτική.

εί παραγγελθείη: το ίδιο ό.π. με απόδοση τα δυνητικά απαρέμφατα άν έπιταθῆναι, άν δεῖσθαι, άν διάγειν, που αναλύονται σε δυνητικές ευκτικές.

τήν αύξάνεσθαι ῥαδινά τὰ σώματα ποιοῦσαν τροφήν: 'Ο Λυκούργος πρότεινε στους νέους να επιλέγουν την τροφή εκείνη που θα έκανε τα σώματά τους λεπτά'. Το συσσίτιο των Σπαρτιατών παραδίδεται ως φειδίτιον (I.G. 5 (1) 128.13, 150.1, 155.6), ή φιδίτιον (I.G. 5 (1) 1507. 1), μία έκφραση που παραδίδει και ο Πλούταρχος (Λυκ. 12.1-2). Ο Αριστοτέλης εξηγεί πως η συμμετοχή στα συσσίτια ήταν απαραίτητη προκειμένου να αποκτήσει ένα Σπαρτιάτης πολιτικά δικαιώματα, και πως αν αδυνατούσε οικονομικά να συμβάλει σ' αυτά, τότε στερούνταν κάθε συμμετοχή στις πολιτικές αποφάσεις (Αριστ. Πολ. 1271a 26-37 & 1272a 13-15). Ο Πλούταρχος έχει πιο συγκεκριμένες πληροφορίες για τα συσσίτια, λέγοντας ότι 'κάθε Σπαρτιάτης προσέφερε ένα μέδιμνο άλφιτα, οκτώ χόες κρασί, πέντε μνες τυρί, δυόμισι μνες σύκα' (Λυκ. 12.3). Τα κοινά συσσίτια ήταν υποχρεωτικά, και κανείς Σπαρτιάτης δεν επιτρεπόταν να τρώει στο σπίτι του, ειμή μόνο αν είχε λίγο πριν τελέσει θυσία, και ως φυσικόν κατανάλωνε το κρέας του θυσιασθέντος ζώου.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὧν άν προσδέωνται: αναφορική υποθετική πρόταση.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὧν άν προσδέωνται: αναφορική υποθετική πρόταση.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ὡς δὲ μή...πιέζονται: τελική πρόταση με ευκτική λόγω εξάρτησης από ιστορικό χρόνο.

ἔστιν ἄ: τινά, σύμφωνα με το Λακωνικό δίκαιο οι νέοι δεν μπορούσαν, ούτε παροτρύνονταν να κλέβουν τα πάντα, αλλά συγκεκριμένες τροφές και είδη πρώτης ανάγκης. Αυτήν την διευκρίνιση κάνει πάλι ο Ξ. σε άλλο του έργο, όπου υποστηρίζει ότι μπορούσαν να κλέβουν ὅσα μὴ κωλύει νόμος (Αν.4,6,14), και η μαρτυρία του Πλουτάρχου συμφωνεί ἐπ’ αυτού (Λυκ. 17.5-6). Όμως η Αθηναϊκή λογική του Ισοκράτη βρίσκει το μέτρο αυτό της κλοπής ιδιαιτέρως απεχθές, όταν ο ρήτορας καταγγέλλει τους Λάκωνες γι’ αυτήν την τακτική τους λέγοντας ότι ‘Οι Σπαρτιάτες στέλνουν τα αγόρια καθημερινά μετά την πρωινή έγερση αφήνοντάς τους να επιλέξουν τους συντρόφους τους, φαινομενικά για να κυνηγήσουν, ενώ στην ουσία για να κλέψουν όσους ζουν στο ύπαιθρο. Όσοι συλλαμβάνονται τιμωρούνται με πρόστιμο και ξυλοδαρμούς, ενώ διαφημίζονται ὅσα αγόρια διαφύγουν της συλλήψεως (Ισοκρ. Παναθ. 211-12)’. **ἐπικουροῦντας τῷ λιμῷ:** ‘στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν την πείνα’, μετοχή που αποδίδει το σύγχρονο ως κατάσταση.

II, 7-9

καὶ ὥς μὲν οὐκ ἀπορῶν ὃ τι δοίη ἐφῆκεν αὐτοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφήν, οὐδένα οἶμαι τοῦτο ἄγνοεῖν· δῆλον δ’ ὅτι τὸν μέλλοντα κλωπεύειν καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ καὶ μεθ’ ἡμέραν ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεῦειν, καὶ κατασκόπους δὲ ἐτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι. ταῦτα οὖν δὴ πάντα δῆλον ὅτι μηχανικωτέρους τῶν ἐπιτηδείων βουλόμενος τοὺς παῖδας ποιεῖν καὶ πολεμικωτέρους οὕτως ἐπαίδευσεν. εἴποι δ’ ἂν οὖν τις, τί δῆτα, εἴπερ τὸ κλέπτειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλλε τῷ ἀλίσκομένῳ; ὅτι, φημί ἐγώ, καὶ τᾶλλα, ὅσα ἄνθρωποι διδάσκουσι, κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετοῦντα. κακείνοι οὖν τοὺς ἀλίσκομένους ὥς κακῶς κλέπτοντας τιμωροῦνται. [καὶ ὥς πλείστους δὴ ἀρπάσαι τυροὺς παρ’ Ὀρθίας καλὸν θεῖς, μαστιγοῦν τούτους ἄλλοις ἐπέταξε, τοῦτο δηλῶσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος ὅτι ἔστιν ὀλίγον χρόνον ἀλγήσαντα πολὺν χρόνον εὐδοκιμοῦντα εὐφραίνεισθαι.] δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ ὅτι καὶ ὅπου τάχους δεῖ ὁ βλακεύων ἐλάχιστα μὲν ὠφελεῖται, πλείστα δὲ πράγματα λαμβάνει.

Και πιστεύω ότι κανείς δεν το αγνοεί αυτό, ότι δηλ. όχι επειδή δεν είχε τι να τους δώσει, άφησε αυτούς να επινοούν τεχνάσματα για την τροφή τους. Γιατί είναι φανερό ότι αυτός που πρόκειται να κλέψει, πρέπει και όλη την νύχτα να μένει ξάγρυπνος, και κατά την διάρκεια της ημέρας να διαφεύγει της παρακολούθησής και να παρακολουθεί ο ίδιος, και να βάζει συνεργούς να παρακολουθούν, αυτός που πρόκειται να αρπάξει κάτι. Όλα αυτά λοιπόν είναι φανερό ότι τα δίδαξε, επειδή ήθελε να κάνει τους νέους πιο εφευρετικούς στο να βρίσκουν τρόπους να παίρνουν αυτά που θέλουν, και πιο ικανούς στην πολεμική τέχνη. Θα μπορούσε όμως να πει κάποιος, ‘γιατί λοιπόν, αφού θεώρησε ότι το κλέψιμο είναι κάτι καλό, όρισε να όποιος συλλαμβάνεται να κλέβει, να δέρεται;’. Διότι, ισχυρίζομαι εγώ, και σχετικά με τις άλλες εντολές που δίνουν οι άνθρωποι, τιμωρούν εκείνον που δεν τις εκτελεί σωστά. Έτσι λοιπόν και οι Σπαρτιάτες εκείνους που συλλαμβάνονται, τους τιμωρούν με την λογική ότι κλέβουν με κακό τρόπο. [Και θεσπίζοντας νόμο ότι είναι καλό πράγμα να κλέβει κανείς όσο γίνεται περισσότερη ποσότητα τυρού από τον ναό της Ορθίας Αρτέμιδος, όρισε άλλοι να τιμωρούν με μαστίγωση εκείνους, επειδή ήθελε και με αυτό να δηλώσει τούτο, ότι δηλ. είναι δυνατόν κάποιος αφού πρώτα πονέσει για λίγο, κατόπιν για μεγάλο χρονικό διάστημα να απολαμβάνει]. Και μ’ αυτό το έθιμο δηλώνεται ότι όπου υπάρχει ανάγκη βιασύνης, ελάχιστα ωφελεῖται όποιος δείξει σκηρρία, και ότι υφίσταται πολλές κυρώσεις.

ὥς...ἐφῆκε: ειδική πρόταση που λειτουργεί ως προεξαγγελτική παράθεση στο τοῦτο ἄγνοεῖν. **ὃ,τι δοίη:** πλάγια ερώτηση με ευκτική λόγω εξαρτήσεως από ιστορικό χρόνο. **τὸν μέλλοντα κλωπεύειν:** η κλοπή ήταν μια πράξη άκρως καταδικαστέα στην Σπάρτη, και η ιδιοκτησία ήταν απολύτως σεβαστή (Ξεν. Αγησίλ. 4,2). Αυτό το παράδοξο καθεστώς ανοχής στην κλοπή γινόταν μόνο και μόνο για να εκπαιδεύσει τους νεαρούς Σπαρτιάτες στην εφευρετικότητα πάνω στην γρήγορη και αποτελεσματική εύρεση λύσεων την ώρα που η πόλη

κινδυνεύει. **ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεύειν:** η αναφορά είναι για τον θεσμό των *κρυπτεῖπῶν* (Πλούτ. Λυκ. 28-Πλάτ. Νόμ. 633b9). **ταῦτα..πάντα:** αντικείμενο στο ἐπαίδευσεν. **μηχανικωτέρους...:** βουλόμενος ποιεῖν τοὺς παῖδας μηχανικωτέρους..καὶ πολεμικωτέρους. **τῶν ἐπιτηδείων:** γενική αντικ. στο μηχανικωτέρους. **ὡς κακῶς κλέπτοντας:** μετοχή συνημμένη υποκειμενικής αιτιολογίας, 'με την λογική ὅτι κλέβουν με κακό τρόπο'. **παρ' Ὁρθίας:** ο ναός της Ορθίας Αρτέμιδος στην Σπάρτη. **μαστιγοῦν:** η μαστίγωσις ως ἔθιμο στον ναό της Ορθίας Αρτέμιδος αναφέρεται από τον Πλούταρχο (Λακωνικά Αποφθ. 239 e) και σχετίζεται με ένα ἔθιμο στην Σπάρτη, το οποίο είχε σκοπό την σκληραγώγηση του χαρακτήρα των νεαρῶν Σπαρτιάτων.

II, 10-14

ὅπως δὲ μηδ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπέλθοι, ἔρημοί ποτε οἱ παῖδες εἶεν ἄρχοντος, ἐποίησε τὸν ἀεὶ παρόντα τῶν πολιτῶν κύριον εἶναι καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν ὅ τι [ἂν] ἀγαθὸν δοκοίη εἶναι, καὶ κολάζειν, εἴ τι ἁμαρτάνοιεν. τοῦτο δὲ ποιήσας διέπραξε καὶ αἰδημονεστέρους εἶναι τοὺς παῖδας· οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰδοῦνται οὔτε παῖδες οὔτε ἄνδρες ὥς τοὺς ἄρχοντας. ὥς δὲ καὶ εἴ ποτε μηδεὶς τύχοι ἀνὴρ παρῶν, μηδ' ὥς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἶεν, ἔθηκε τῆς ἱλῆς ἐκάστης τὸν τωρῶτατον τῶν εἰρένων ἄρχειν· ὥστε οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι. Λεκτέον δέ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων· ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες ἢ ὥσπερ Βοιωτοὶ ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὥσπερ Ἡλείοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασιν τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἵργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. ὁ δὲ Λυκούργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνούς, εἰ μὲν τις αὐτὸς ὦν οἶον δεῖ ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς πειρῶτο ἁμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι καὶ συνεῖναι, ἐπήνει καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην ἐνόμιζεν· εἰ δὲ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος φανείη, αἰσχιστον τοῦτο θεὸς ἐποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μηδὲν ἥττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι ἢ γονεὺς παίδων ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. τὸ μὲντοι ταῦτα ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τινων οὐ θαυμάζω· ἐν πολλαῖς γὰρ τῶν πόλεων οἱ νόμοι οὐκ ἐναντιοῦνται ταῖς πρὸς τοὺς παῖδας ἐπιθυμίαις. Ἡ μὲν δὴ παιδεία εἴρηται ἢ τε Λακωνικὴ καὶ ἢ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων· ἐξ ὁποτέρας δ' αὐτῶν καὶ εὐπειθέστεροι καὶ αἰδημονέστεροι καὶ ὦν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται, ὁ βουλόμενος καὶ ταῦτα ἐπισκοπεῖσθω.

Και για να μην μείνουν ποτέ τα παιδιά χωρίς ηγέτη, αν ο παιδονόμος απουσιάσει, ὅρισε ο οιοσδήποτε από τους πολίτες ήταν παρών, να αναλαμβάνει την ευθύνη, και να δίνει στα παιδιά όποιες εντολές νόμιζε πως είναι χρήσιμες, και να τα τιμωρεί όσες φορές δεν εκτελούσαν σωστά. Θεσπίζοντας λοιπόν αυτό το μέτρο συνέβαλε ώστε τα παιδιά να συμπεριφέρονται με μεγαλύτερη κοσμιότητα, γιατί απέναντι σε τίποτε, ούτε τα παιδιά ούτε οι ενήλικες δείχνουν σεβασμό, όπως απέναντι στους άρχοντες. Εν προκειμένω επίσης και αν κάποτε συμβεί να μην βρισκεται κανείς ενήλικος παρών, για να μην μείνουν ούτε έτσι τα παιδιά χωρίς ηγέτη, ὅρισε να εξουσιάζει ο πιο οξυδερκής από τους εἰρηνες της κάθε ἱλῆς. Συνεπώς ποτέ εκεί τα παιδιά δεν μένουν χωρίς ηγέτη. Έχω υποχρέωση να μιλήσω και για τον έρωτα που για αντικείμενό τους έχει τα αγόρια. Είναι δηλαδή κι αυτό συγγενές με την εκπαίδευση. Οι πιο πολλοί λοιπόν ἔλληνες, ἢ συναναστρέφονται ἄνδρες και παιδιά έχοντας ερωτικές σχέσεις μεταξύ τους, όπως οι Βοιωτοί, ἢ απολαμβάνουν την ομορφιά ενός νέου ανθρώπου κάνοντάς του δώρα, όπως οι Ηλείοι. Υπάρχουν και μερικοί που εμποδίζουν εντελώς τους εραστές από τον να έρχονται σε επαφή με τα παιδιά. Ο Λυκούργος όμως παίρνοντας αντίθετες αποφάσεις και στις δύο αυτές λύσεις, αν μεν κάποιος προσπαθούσε να αποκτήσει ένα ἄψογο φίλο, και να έχει να έχει μαζί του σχέσεις, υπό την προϋπόθεση ότι ο ίδιος είναι προικισμένος με αρετές και έχει θαυμάσει τα ψυχικά χαρίσματα του παιδιού, επιδοκίμαζε αυτού του είδους τις σχέσεις, και τις θεωρούσε ως την

καλλίτερη μορφή παιδείας. Αν όμως κάποιος έδινε την εντύπωση ότι μοναδικό του κίνητρο ήταν να απολαύσει ένα παιδί, περιβάλλοντας αυτήν την πράξη θεσμικώς με ύψιστο όνειδος έθεσε σαν αρχή στην Σπάρτη οι εραστές να απέχουν στον ίδιο βαθμό από ερωτικές σχέσεις με αγόρια, όπως ακριβώς απέχουν από ερωτικές σχέσεις οι γονείς με τα παιδιά ή τα αδέρφια μεταξύ τους. Δεν απορώ όμως που ορισμένοι δεν το πιστεύουν αυτό, διότι σε πολλές από τις πόλεις δεν υπάρχουν νόμοι να απαγορεύουν τις σχέσεις με τα παιδιά. Αναφέρθηκε λοιπόν ο τρόπος εκπαιδεύσεως των νέων στην Σπάρτη, και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Από ποια όμως παιδεία από τις δύο γίνονται οι άνδρες πιο υπάκουοι και πιο κόσμιοι και πιο εγκρατείς σ' αυτά που πρέπει, αυτός θέλει μπορεί να πεί και να το διαπιστώσει.

ὅπως δὲ μηδέ...ἔρημοι...εἶεν: τελική πρόταση με ευκτική λόγω της εξάρτησης από ιστορικό χρόνο. **εἰ ἀπέλθοι:** υποθετική πρόταση της απλής σκέψης. **ἐπιττάτειν...κολάζειν:** συμπερασματικά απαρέμματα. **ὅ,τι [ἄν] δοκοίη:** σωστά εξοβελίζεται το δυνητικό ἄν, διότι αυτό που χρειάζεται η πρόταση είναι να δηλώσει την επανάληψη στο παρελθόν, κι όχι το δυνατόν στο παρόν ή μέλλον. **εἴ τι ἁμαρτάνοιεν:** ὁ.π. **ποιήσας:** τροπική μετοχή. **εἶναι τοὺς παῖδας:** συμπερασματικό απαρέμματο. **ὥς τοὺς ἄρχοντας:** ὥσπερ τοὺς ἄρχοντας αἰδοῦνται. **ὥς δέ...μηδὲ ὥς ἔρημοι...εἶεν:** τελική πρόταση με ευκτική ὁ.π. ὥς = οὕτως. **ἴλης:** τα αγόρια καθ' ὅλη την διάρκεια της παραμονής τους στα στρατόπεδα εκπαιδεύσεως ήταν χωρισμένα σε τρεις ομάδες, ἴλα, ἀγέλα, βοῦα. Σύμφωνα με τον Ησύχιο βοῦα και ἀγέλα είναι το ίδιο ακριβώς (Ησύχιος, β,865, 867). Ο Πλούταρχος όμως διαχωρίζει τον ρόλο κάθε μια εκ των ομάδων, διότι αναφέρει πως στην διάρκεια των στρατιωτικών ασκήσεων 'κοιμόντουσαν πάνω σε ξερά χόρτα χωρισμένοι σε ἴλην και ἀγέλην' (Λυκούργος, 16.7.1). **τὸν τορώτατον:** τορός = έξυπνος, οξυδερκής. **τῶν εἰρένων:** ὁ.π. **περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων:** ούτε η ομοφυλία, ούτε η παιδεραστία ήταν Ελληνικές επινοήσεις, αφού τέτοια φαινόμενα καταγράφονται από τους εθνολόγους σε όλες τις κοινωνίες του αρχαίου κόσμου. Η Ελληνική ιδιαιτερότητα βρίσκεται αλλού· αφορά μόνο την αντίληψη των Ελλήνων για την παιδεραστία, διότι απέναντι σ' αυτό το φαινόμενο οι Έλληνες είχαν μία αντιφατική στάση, καθώς κατέκριναν το φαινόμενο, αν εραστής και ερώμενος συνευρίσκοντο μόνο και μόνο για την ικανοποίηση του γενετησίου ενστίκτου τους, ή για καθαρά οικονομικά οφέλη. Από την άλλη όμως επιδοκίμαζαν αυτού του είδους τις σχέσεις, αν μεταξύ εραστή και ερωμένου υπήρχε ένα αμοιβαίος θαυμασμός· ο μεν εραστής να θαύμαζε την σωφροσύνη και αυτοσυγκράτηση του νέου, και ο νέος να εκτιμούσε την γενναιότητα και την εμπειρία τους εραστή του (Πλούτ. Λυκ. 17.1). Όπως και να έχει όμως το πράγμα, την ελληνική κοινωνία η παιδεραστία ήταν κομμάτι της ηθικής διαπαιδαγωγήσεως και της στρατιωτικής ασκήσεως, και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε αν ένας νέος υπέπιπτε σε κάποιο ηθικό σφάλμα, τότε υπεύθυνη να μην ήταν η οικογένειά τους, αλλά ο εραστής του, τον οποίον ο νόμος τιμωρούσε για την παρεκτροπή του νέου (Πλούτ.Λυκ. 18.4, όπου μαθαίνουμε πως ένας εραστής τιμωρήθηκε, επειδή ο ερώμενός του νεαρός άφησε μια επαίσχυντη κραυγή σε αγώνες). **συζυγέντες ὁμιλοῦσιν:** Βοιωτοί και Ηλείοι κατηγορούνται από τον Ξ. για το γεγονός ότι η για μεγάλο χρονικό διάστημα συγκατοίκησή τους με τους νεαρούς εραστές δεν γινόταν για λόγους στρατιωτικής εκπαίδευσης, όπως θα όφειλαν, αλλά για λόγους ερωτικής ικανοποίησης. Και αυτό αποδεικνύεται εκ τους γεγονότος ότι 'Βοιωτοί και Ηλείοι στο πεδίο της μάχης, αν και με τους νεαρούς εραστές τους έχουν συγκατοικήσει για καιρό, αυτούς τους τοποθετούν δίπλα τους την ώρα της μάχης, διότι δεν θεωρούν ότι έχουν επαρκείς γνώσεις στα στρατιωτικά, Ξεν. Συμπ. 8,34,1-2'. Στην Βοιωτία και την Ηλεία οι σχέσεις εραστή και ερωμένου γινόταν πολύ περισσότερο για λόγους προσωπικής ικανοποίησης, κι όχι τόσο για στρατιωτική εκπαίδευση, αυτό ακριβώς υποστηρίζει ο Πausanias στο Πλατωνικό Συμπόσιο (Πλ. Συμπ. 182b1-3). **τῇ ὥρᾳ χρῶνται:** ὥρα = η εφηβεία. **εἰσὶ δὲ καὶ οἱ ...εἴργουσιν:** Ο Ξ. κατηγορεί τις δύο εκ διαμέτρου αντίθετες τακτικές στο θέμα της παιδικής ομοφυλίας, καθώς στο ένα πλευρό βρίσκεται οι ανεξέλεγκτες σχέσεις ενηλίκων και νεαρών αρρένων σε Βοιωτία και Ηλεία, και στο άλλο οι παντελώς απαγορευμένες. **ὁ Λ. ἐναντία γνούς...ἐπῆναι:** η άποψη του Λυκούργου στο θέμα αυτό βρίσκεται

στο μέσον των δύο προηγουμένων αντιλήψεων. Η μετοχή δεν είναι χρονική, αλλά δηλώνει ‘κατάσταση’, καθώς περιγράφει μια λογικά προηγηθείσα πράξη. **εἰ μὲν τις αὐτός... πειρώτο:** αὐτός, δηλ. ο ἴδιος ο εραστής, ευθύς υποθετικός λόγος με απόδοση ἐπὶ νηι και ἐνόμιζεν, για να δηλώσει την επανάληψη στο παρελθόν. **ὦν οἶον δεῖ:** ὦν <ὁ ἐραστής> οἶον δεῖ <εἶναι τὸν ἐραστήν>: ‘με το να εἶναι ο εραστής, ὅπως πρέπει να εἶναι ο κάθε εραστής’, δηλ. ευπρεπής. Η μτχ. ὦν ‘περιγράφει’ την αμέσως ἐπόμενη ἀγασθεῖς, που εἶναι υποθετική. **ἄμμεπτον φίλον ἀποτελέσασθαι:** <τὸν παῖδα> ‘αν κάποιος Σπαρτιάτης προσπαθούσε να κάνει τον νεαρό φίλο που να εἶναι τέλειος σε ὅλα’. <τὸν παῖδα>: αντικείμενο στο ἀποτελέσασθαι το οποίο εἶναι μέσο· φίλον: κατηγορούμενο αντικειμένου· ἄμμεπτον: επιρρ. κατηγ. του ἀποτελέσματος. **καὶ συνεῖναι:** αντικείμενο στο πειρώτο, ὅπως και το ἀποτελέσασθαι. **εἰ δέ τις... φανείη:** ὁ.π. **θεῖς ἐποίησεν:** η μετοχή ‘περιγράφει’ προηγηθείσα κατάσταση, και ὅχι χρόνο – προτερόχρονο. **μηδὲν ἦττον:** ‘ἐξ ἴσου, ὁμοίως’. **τὸ ἀπιστεῖσθαι ταῦτα:** ‘το ὅτι αὐτὰ δεν γίνονται πιστευτά’, ἐναρθρο ἀπαρέμφ. αντικείμενο στο οὐ θαυμάζω. **καὶ ὦν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται:** ἐξ ὁποτέρας δὲ παιδείας ἀποτελοῦνται ἄνδρες ἐγκρατέστεροι τούτων οὓς δεῖ αὐτοὺς ἀποτελεῖσθαι = και ἀπὸ ποιο εκπαιδευτικό σύστημα γίνονται ἄνδρες περισσότερο συνετοί σε σύγκριση με ἐκείνους που πρέπει να γίνονται. Το ὦν σε ἔλξη του αναφορικού· ἐγκρατέστεροι: κατηγορούμενο· ἄνδρες: υποκείμενο· ἀποτελοῦνται: παθητικό.

III

‘Όταν γε μὴν ἐκ παίδων εἰς τὸ μειρακιουθῆναι ἐκβαίνουσι, τηνικαῦτα οἱ μὲν ἄλλοι παύουσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν, παύουσι δὲ ἀπὸ διδασκάλων, ἄρχουσι δὲ οὐδένες ἔτι αὐτῶν, ἀλλ’ αὐτονόμους ἀφίᾳσιν· ὁ δὲ Λυκούργος καὶ τούτων τάναντία ἔγνω. καταμαθὼν γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμενον, μάλιστα δὲ ὕβριν ἐπιπολάζουσιν, ἰσχυροτάτας δὲ ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν παρισταμένας, τηνικαῦτα πλείστους μὲν πόνους αὐτοῖς ἐπέβαλε, πλείστην δὲ ἀσχολίαν ἐμμηχανήσατο. ἐπιθεῖς δὲ καὶ εἴ τις ταῦτα φύγοι, μηδενὸς ἔτι τῶν καλῶν τυγχάνειν, ἐποίησε μὴ μόνον τοὺς ἐκ δημοσίου ἀλλὰ καὶ τοὺς κηδομένους ἐκάστων ἐπιμελεῖσθαι, ὥς μὴ ἀποδειλιάσαντες ἀδόκιμοι παντάπασιν ἐν τῇ πόλει γένοιτο. πρὸς δὲ τούτοις τὸ αἰδεῖσθαι ἰσχυρῶς ἐμφύσει βουλόμενος αὐτοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τοῦ ἱματίου τῷ χεῖρι ἔχειν, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περιβλέπειν δὲ μηδαμοῖ, ἀλλ’ αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὄραν. ἔνθα δὴ καὶ δῆλον γεγένηται ὅτι τὸ ἄρρεν φύλον καὶ εἰς τὸ σωφρονεῖν ἰσχυρότερόν ἐστι [τῶν] τῆς θηλείας φύσεως. ἐκείνων γοῦν ἦττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων, ἦττον δ’ ἂν ὄμματα [μετα]στρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστεροὺς δ’ ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιτο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων. καὶ ἐπειδὴν εἰς τὸ φιλίτιόν γε ἀφίκονται, ἀγαπητὸν αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτηθὲν ἀκοῦσαι. καὶ τῶν μὲν αὖ παιδίσκων οὕτως ἐπεμελήθη.

‘Όταν τα παιδιά φτάσουν στην ηλικία των δεκαπέντε ετών, οι υπόλοιποι Ἕλληνες τα παίρνουν ἀπὸ τα σχολεῖα, και κανεὶς πλέον δεν τα ἐξουσιάζει, ἀλλὰ τα αφήνουν να ζουν ὅπως θέλουν. Ο Λυκούργος ὁμως και ἀπέναντι σ’ αὐτὰ πήρε ἀντίθετες ἀποφάσεις. Διότι ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι σ’ ἐκείνους που βρίσκονται σ’ αὐτὴν την ηλικία ἐπικρατεῖ μεγάλη ἐλευθεριότητα, ὑπάρχει μεγάλη ἐπίσης ἀλαζονεία, και τους καταλαμβάνουν ἰσχυρὲς ἐπιθυμίες για ἀπολαύσεις, σ’ αὐτὸ το σημεῖο της ηλικίας τους ἔβαλε πολλές σωματικές ἀσκήσεις, και ἐπινόησε ἀσχολίες παντός εἶδους. Και με το να θεσμοθετήσει πως αν κάποιος τα ἀπέφευγε αὐτά, να μην δικαιούται κανενὸς δημοσίου ἀξιώματος, ἔκανε ὥστε ὅχι μόνο οι δημόσιοι λειτουργοί, ἀλλὰ και οι ἰδιῶτες να φροντίζουν το κάθε ἓνα παιδί ξεχωριστά, για να μην γίνουν ἀντικείμενο περιφρονήσεως μέσα στην πόλη με το να εἶναι διστακτικοί. Επὶ πλέον ἐπειδὴ ἤθελε να τους ἐμφυήσει το αἶσθημα της ντροπῆς, ὅρισε ὅταν βρίσκονται στους δρόμους, να ἔχουν τα χέρια τους μέσα στον χιτῶνα, να προχωροῦν σιωπηροί, να μη βλέπουν πουθενά γύρω τους, ἀλλὰ να κοιτοῦν ἐμπρός στα πόδια τους. Εδῶ ἀκόμη γίνεται

φανερό πως το ανδρικό φύλο είναι πιο ισχυρό, όσον αφορά την αυτοσυγκράτηση σε σύγκριση με την γυναικεία φύση. Πιο λίγο θα μπορούσες να ακούσεις την φωνή των νεαρών Σπαρτιατών, απ' ό,τι των αγαλμάτων, λιγότερο θα μπορούσες να τους κάνεις να μετακινήσουν τα μάτια τους, απ' ό,τι τα χάλκινα ομοιώματα, θα μπορούσες επίσης να τους θεωρήσεις πιο συγκρατημένους κι απ' αυτά ακόμη τα είδωλα, που αποτυπώνονται στις κόρες των οφθαλμών. Και όταν φτάνουν σε ηλικία, κατά την οποίαν λαμβάνουν μέρος στα κοινά συσσίτια, πρέπει να αρκестθεί κανείς να τους ακούει να μιλούν, μόνο αν ερωτηθούν. Κατ' αυτόν τον τρόπο ρύθμισε τα σχετικά με τους νέους.

ἐκ παίδων εἰς τὸ μεираκιοῦσθαι: Ο Ξ. μέχρι στιγμῆς ἔχει ακολουθήσει την ἐξῆς διάταξη: στο 1^ο κεφάλαιο μίλησε για την γέννηση των παιδιῶν στην Σπάρτη, στο 2^ο αναφέρθηκε στις ἐν γένει δραστηριότητες των παίδων, και ἐδῶ στην ἀρχή του 3^{ου} κεφαλαίου ἀρχίζει την ἀφήγησή του με την φράση 'ὅταν θγαίνουιν ἀπὸ την παιδικὴν ἡλικίαν προχωρώντας εἰς τὸ μεираκιοῦσθαι', και κλείνει το κεφάλαιο αὐτὸ με την φράση 'Ἐτσι λοιπὸν μερίμνησε ὁ Λυκούργος περὶ παιδίσκων στην Σπάρτη'. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ὅσοι νεαροὶ Σπαρτιάτες περνούσαν ἀπὸ την ἡλικία των παίδων εἰς τὸ μεираκιοῦσθαι, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ὅτι κατατάσσονταν στην ἡλικία των 'ἐνηλίκων'. Με δεδομένο ὅτι το 4^ο κεφάλαιο ἀναφέρεται στην ἡλικία των ἡβώντων πρέπει να δεχθούμε υποχρεωτικά ὅτι με την ἐκφραση 'εἰς τὸ μεираκιοῦσθαι' ἀναφέρεται σε μια ἐνδιάμεση ἡλικία· και ἐπειδὴ οἱ ἡβῶντες ἦσαν οἱ νέοι μεταξύ εἴκοσι και τριάντα ἐτῶν (Αριστοφ. Σφήκες 357), ἀρα 'εἰς τὸ μεираκιοῦσθαι' σημαίνει μία ἡλικία μεταξύ δεκαοκτῶ ἢ δεκαεννέα ἐτῶν. **παύουσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν ...ἀπὸ διδασκάλων:** ἐν γνῶσει του ὁ Ξ. υπερβάλλει, διότι τουλάχιστον στην Αθήνα οἱ νέοι της ἡλικίας αὐτῆς συνέχιζαν την διαπαιδαγώγησή τους σε δασκάλους γνωστούς την ἐποχὴ ἐκείνη, κυρίως εκπροσώπους της σοφιστικῆς. **τοῖς τηλικούτοις:** 'στα παιδιά αὐτῆς της ἡλικίας'. **μέγιστον φρόνημα ἐμφυόμενον:** 'ὅτι τα παιδιά αὐτῆς της ἡλικίας ἔχουν μεγάλη ἰδέα για τον εαυτὸ τους'. **ἐπιθεὶς ἐποίησεν:** τροπικὴ μετοχή. **εἴ τις ταῦτα φύγοι:** Πλάγιος υποθετικὸς λόγος με ἀπόδοση το τυγχάνειν, που ἐκφράζει μια 'πραγματικὴ' ὑπόθεση. Στον ευθύ λόγο: 'εἴ τις ταῦτα φεύγει, μηδενὸς τῶν καλῶν τυγχανέτω'. **ἐκάστων:** με το κηδομένους ως ἀντικείμεν. **ὥς μή...γέννοιτο ἀδόκιμοι:** τελικὴ πρόταση με ευκτικὴ λόγω ἐξάρτησης ἀπὸ ἱστορικὸ χρόνο. **ἀποδειλιάσαντες:** υποθετικὴ μτχ. εἰ ἀποδειλιάσαιτο. **τὸ αἰδεῖσθαι:** αἰδοῦμαι = ντρέπομαι για κάτι που δεν ἔχω κάνει ἀκόμη, ἐνῶ αἰσχύνομαι = ντρέπομαι για κάτι που ἔχω ἤδη κάνει. **τῷ χεῖρει:** τὰς χεῖρας, δυκὸς ἀριθμός. **τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων:** Εδῶ ὁ Ξ. κάνει ἓνα λογοπαίγνιο. Κανονικά θα περιμέναμε να πει, καθὼς κόρη ὀνόμαζαν το εἶδωλο που σχηματίζεται στο κέντρο των ὀφθαλμῶν. Το εἶδωλο πήρε την ὀνομασία αὐτήν, και κατόπιν δήλωνε το ἐγχρωμο μέρος του ὀφθαλμοῦ. Το εἶδωλο αὐτὸ φαινόταν να εἶναι ἀκίνητο, ἐπειδὴ ἦταν πολὺ μικρό, σαν τα ἀκίνητα ἀγάλματα της ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, κούρους και κόρες. **φιλίτιον:** το συσσίτιο ἦταν το πιο χαρακτηριστικὸ τμήμα της Σπαρτιατικῆς ἐκπαίδευσης. Ἡ λέξη ποικίλλει, καθὼς σε ἐπιγραφές ἐμφανίζεται ως φειδεῖτιον (IG. 5(1) 128.13· 150.1· 155.6), ἢ φειδίτιον (IG.(1)1507.1). Ὁ Πλούταρχος παρουσιάζει τους λόγους για τους οποίους ἡ λέξη αὐτὴ στους Ἀττικούς συγγραφείς ἐμφανίζεται και ως φιδίτιον ἢ φιλίτιον, ἐννοώντας ὅτι 'θέλουν ἔτσι να σημάνουν την δύναμη της φιλίας που δημιουργεῖται ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀλλάζουν το σύμφωνο «λ» με το «δ»' (Λυκ. 12.1). **ἀγαπητόν...ἀκοῦσαι:** ἀγαπητόν <ἐστι> ἀκοῦσαι αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτηθέν. 'Ἀκούω τινός τι = ἀκούω ἀπὸ κάποιον κάτι'. **παιδίσκων:** Σ' ὅλο αὐτὸ το 3^ο κεφάλαιο ὁ Ξ. μιλάει για μία ἡλικία μετὰ τους παῖδας και πρὶν τους ἡβῶντας.